

*I Marry you with
Love with
my dear Girl*

***Жіночі імена
на мапі
Вінниці***

*I Marry you with
Love with
my dear Girl*

Частина III

З Україною була пов'язана доля багатьох видатних жінок, які уславили своє життя непересічною творчістю, громадською діяльністю, внеском у культурне та суспільне життя. Кожна з них у різний спосіб вплинула на становлення та розвиток української держави, її культуру наприкінці ХІХ – ХХ століть.

Сьогодні наша мова піде про сильних та харизматичних жінок, які працювали в жанрах сценічного мистецтва і у свій час творили історію. Іменами цих видатних діячок названі вулиці нашого міста. Героїнями розповіді будуть Марія Заньковецька, Марія Литвиненко-Вольгемут, Соломія Крушельницька, Квітка Цісік. Ці мисткині були винятковими в історії України, які запам'яталися ще й своїми долями – жіночими, непростими, цікавими...

Марія Заньковецька

«Могутній талант, який зробив би честь найкращій європейській сцені»

Симон Петлюра

У зоряній плеяді театральної сцени українська актриса Марія Заньковецька золотими літерами вписала своє ім'я на скрижалі світового мистецтва. Той, хто хоч раз бачив її гру, залишив це в пам'яті на все життя. Вона була зразком і недосяжним ідеалом для тих, хто працював з нею разом на сцені, хто створював чудові сценічні образи й намагався досягти її рівня.

Народилася Марія Адасовська (справжнє прізвище) 4 серпня 1854 року у мальовничому селі Заньки, що на Чернігівщині в сім'ї збіднілого поміщика

Костянтина Костянтиновича Адамовського, титулованого радника Ніжинського повітового суду. Творча атмосфера змалечку оточувала Маню, як називали її рідні. Батько Марії був обдарований від природи: мав чудовий баритон, майстерно грав на фортепіано, скрипці й гітарі, керував Заньковецьким церковним хором. З часом і в самої Марії виявилось чисте і сильне меццо-сопрано. Разом батько з дочкою часто влаштовували сімейні концерти. Мати майбутньої актриси – Марія Василівна – відзначалася великим розумом і зналася на травах, хворі часто зверталися до неї по допомогу.

Початкову освіту Марія здобула в Ніжині, а в 10 років продовжила навчання в Чернігівському приватному пансіоні Осовської. На той час програма цього закладу відзначалася досить серйозним рівнем викладання широкого спектра дисциплін. Дівчинка з великим задоволенням поринула у світ знань, але більше за все любила імпровізувати зі своїми подругами на уроках танців, занять пантомімою. Дівчатка самі собі ставили невеличкі п'єси, різні етюди і з великим задоволенням їх виконували.

Після закінчення пансіону Марія продовжувала грати в спектаклях Ніжинського театру І. Раковича. Саме тут познайомилася з молодим офіцером Олексієм Хлистовим та незабаром стала його дружиною. Подружжя переїжджає до Бессарабії.

Чоловік не поділяв захоплення дружини театром. Єдиною відрадою у її житті став аматорський драматичний гурток на чолі з акторкою Качевською-Власовою. Саме там і відбулася її перша зустріч з поручиком Миколою Карповичем Тобілевичем – майбутнім видатним українським актором, який виступав під псевдонімом Садовський.

У 1881 році царський уряд дозволив ставити п'єси українською мовою. Письменник, драматург, театральний режисер Марко Кропивницький заснував у Єлисаветграді (нині Кропивницький) театр і запросив до нього Марію. Із 27 жовтня 1882 року розпочався «офіційний» творчий шлях видатної акторки. Вона обрала собі псевдонім і стала Марією Заньковецькою. Своє сценічне ім'я Марія Костянтинівна узяла на згадку про родинне село Заньки, де пройшло її дитинство.

Роль Наталки-Полтавки із п'єси Котляревського стала дебютною. Акторка настільки вжилася в образ, що її гра була неперевершеною. Разом із трупною Кропивницького Марія гастролювала до Полтави, Києва, Чернігова, Харкова, Одеси, Житомира, а також до Москви і Петербурга.

Гастролі 1886-88 років принесли Марії світову славу. Кожен її виступ мав шалений успіх. Зворушливі відгуки з'являлися після кожного спектаклю. Акторці ще не раз пропонуватимуть грати на петербурзьких підмостках, на що Заньковецька дала таку відповідь:

«Наша Україна занадто бідна, щоб її можна було покинути. Я дуже люблю її, мою Україну, її театр, щоб прийняти вашу пропозицію».

В ролі Івги Цвіркунки,
1892 р

Сучасники високо цінували талант Заньковецької, ставлячи її на рівень світових театральних зірок – італійки Елеонори Дузе, французьки Сари Бернар і російської Віри Комісаржевської. Шанувальниками її гри були режисери Костянтин Станіславський і Володимир Немирович-Данченко. Серед письменників поціновувачами її таланту були Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький, Павло Тичина, Максим Рильський.

Заньковецьку любили всі – за її гру, талант, голос, нею захоплювалися. Василь Василько у своїй книзі «Театру віддане життя» так описував її:

«Жінка середнього зросту, гарної статури, вся її фігура трохи нахилена вперед, рухлива, пластично виразкова, особливо руки. Не стільки красива, скільки чарівна. Одухотворене бліде обличчя з високим чолом, прямий ніс з трохи розширеними ніздрями. Виразний чіткий малюнок вуст з опущеними куточками. Рівні, високо підняті брови. Над всім особо панують великі, молоді, дуже красиві темно-карі очі».

Репертуар Заньковецької нараховує більше трьохсот театральних ролей за творами І. Котляревського, М. Кропивницького, Т. Шевченка, М. Старицького, І. Карпенка-Карого та інших драматургів.

«Скільки я б не грала, обов'язково нестерпне світло рампи, що б'є в очі, одночасно боляче б'є по моїх нервах: мить, і я вся холодію. Але це тільки коротка мить. Далі я «входжу в роль» і зовсім забуваю, що театр загадковий сфінкс, ім'я якому публіка». (М. Заньковецька)

У 1907 р. на базі ніжинського аматорського гуртка, який організувала Марія Костянтинівна, був створений Перший український стаціонарний театр Миколи Садовського. Він розмістився в приміщенні Троїцького народного дому в Києві.

У 1922 році Марія грала востаннє. До того ж, це було святкування 40-річчя її творчої діяльності на сцені. Постановою Ради Народних Комісарів «Про вшанування сорокарічної сценічної діяльності М. К. Заньковецької» від 12 січня 1923 року їй присвоєно звання «Народної артистки УРСР», та надано збільшену довічну пенсію. Цією ж Постановою театр «Троїцький Народний Будинок» у Києві перейменовано у театр ім. М. К. Заньковецької.

Прогресуюча хвороба змусила Марію покинути улюблену справу. Тому її квартира стала творчим клубом, куди приходили друзі, колеги і просто знайомі. Тут пройшли останні шістнадцять років життя артистки, і пізніше будинок № 121 по вулиці Великій Василівській був перетворений на музей-квартиру М. К. Заньковецької.

4 жовтня 1934 р. видатної артистки не стало. Поховали Марію Заньковецьку біля могили Миколи Садовського на головній алеї Байкового кладовища в Києві.

Ім'ям Заньковецької у 1923 році названий театр у Львові. У Києві, Ковелі, Коломиї, Львові, Кропивницькому, Ніжині, Луцьку, Одесі, Ужгороді, Червонограді, Чернівцях, Чернігові на її честь названо вулиці. Є і в нашій Вінниці вулиця імені Марії Заньковецької – талановитої представниці української театральної культури у світовому культурному просторі.

Давно немає Марії Костянтинівни, але ясний промінь її яскравого таланту доносить до нас високу правду про ту прекрасну артистку, яка була і залишається славою і гордістю не лише українського театру, а й усього українського народу.

Марія Литвиненко-Вольгемут

«Я встигла зіграти все, що хотіла»

М. І. Литвиненко-Вольгемут

Серед славних імен корифеїв українського оперного мистецтва ім'я Марії Іванівни Литвиненко-Вольгемут заслужено посідає одне з найпочесніших місць. Співачка, педагог, народна та заслужена артистка України, театральна й громадська діячка. З її ім'ям пов'язана історія народження і розвитку національної опери в Україні. Вона співала в театрах Харкова, Петрограда, Вінниці та Києва.

Понад сорок років творчого життя віддала Марія Іванівна оперній сцені, створивши близько ста незабутніх образів, опанувавши понад сімдесят оперних ролей. Вона володіла чудовим лірико-драматичним сопрано широкого діапазону з гарним тембральним забарвленням, а також бездоганною інтонацією, прекрасним диханням, неповторною теплотою і задушевністю виконання. Крім цього у дивовижної вокалістки була ідеальна слухова пам'ять. Маючи дуже поганий зір, Марія Іванівна не могла бачити жести диригента, тому скрупульозно вивчала всю партитуру опери напам'ять і визначала місце свого вступу на слух. Це явище в оперній практиці дуже рідкісне – тільки особлива музикальність та пам'ять можуть дозволити співаку користатися виключно слуховим самоконтролем.

Марія Литвиненко народилась 13 лютого 1892 року в Києві у великій співочій родині. Батько, робітник заводу «Арсенал», мав прекрасний бас, чудово співали мати, брати і сестри. Пісня і музика були найбільшою втіхою і розрадою в тяжкому житті родини Литвиненків. У п'ять років Маруся підспівувала дорослим, а в семирічному віці дівчинка свої перші вокальні навички здобувала у церковному хорі Києво-Печерського собору. Тут вона знайомиться з нотною грамотою, з виконавською дисципліною і розвиває музичну пам'ять.

Мріючи про оперну сцену, про «справжній» театр, чотирнадцятирічна Марія почала відвідувати аматорський музично-драматичний гурток при військово-фельдшерській школі. На неї звернула увагу Марія Павлівна Алексєєва-Юневич, професор училища, відома раніше співачка Петербурзького оперного театру. Вона прослухала дівчину і, зворушена її яскравим обдаруванням, два місяці безкоштовно готувала до іспитів. Марія

Марія Литвиненко,
1912

склала їх на відмінно, і швидко стала «справжньою окрасою» приходського училища при Київському «Арсеналі».

В 1912 році після закінчення Київського музичного училища по класу співу, молода співачка вирішила присвятити себе українському театру. Згодом вона вступила до трупи Київського музично-драматичного театру Миколи Садовського. Це був прославлений театр. Адже тут співала легенда української оперної сцени Марія Заньковецька.

Під керівництвом прекрасного актора і режисера Садовського зростала майстерність молодого співачки. Вона виступала поряд із корифеями української сцени, навчаючись органічно поєднувати спів і драматичну гру, що в майбутньому допомогло їй закласти основи національного оперного виконавства.

У вересні 1912 року Марія з успіхом дебютувала в «Запорожці за Дунаєм» в ролі Оксани, а через два дні – в «Наталці Полтавці». Далі – «Галька», «Сільська честь», «Пан сотник», «Чорноморці», «Вій». Голос артистки мужнів, набирался сили, краси, нових барв. Він владно вимагав великої оперної сцени, якої не мала тоді Україна. Це добре розумів Микола Садовський, і коли Марію запросили до Петербурзького театру музичної драми, він, прощаючись зі своєю улюбленицею, сказав:

Оксана.
«Запорожець за Дунаєм»

Їдь, мала. Тобі вже треба більшого простору; цього ми зараз дати не можемо. Зростай, вдосконалюйся і не забувай рідної сторони. Буде колись і на Україні велика оперна сцена! Ці слова прозвучали пророчче.

Протягом 1914-1916 років Марія – солістка Петербурзького театру музичної драми, де відразу ж стала виконавицею головних партій. Однаково блискуче виконувала вона і ліричні, і драматичні партії.

Незважаючи на шалений успіх в Петербурзі, співачка завжди згадувала прощальні слова Садовського, про створення українського національного оперного театру. І ось вона знову в Києві, де її палко вітає київський глядач. Але тепер її сценічне прізвище звучало по-іншому: одружившись з Григорієм Вольгемутом, вона взяла подвійне прізвище – Литвиненко-Вольгемут.

В опері «Снігуронька»

Протягом 1919-1922 років вона викладає у Вінниці. Тут разом зі своїм чоловіком, відомим театральним адміністратором Григорієм Вольгемутом організували український музично-драматичний театр, де ставили крім

драматичних спектаклів й оперні. Напружену роботу в театрі, чисельні концерти, співачка поєднувала з педагогічною працею, викладаючи у Вінницькій народній консерваторії.

У 1923 році М. Литвиненко-Вольгемут переїжджає на роботу до Харківського театру опери та балету, але з умовою, що половину свого репертуару співатиме українською мовою. Тут з новою силою розквітнув її талант. 31 січня 1924 року у Харківській опері відбулася прем'єра «Гальки» і бенефіс Марії Литвиненко-Вольгемут. Це було знаменною подією і величезним успіхом.

«Браво! І навіть бравісімо!» – писав після вистави вражений Остап Вишня. – «Голос! Він так звучав, він так дзвенів!»

У 1935 році, рік після перенесення столиці України до Києва, Литвиненко-Вольгемут разом зі своїм блискучим партнером по сцені Паторжинським та іншими видатними українськими співаками переїжджають до столичного театру опери та балету.

У червні 1941 року театр закінчив черговий сезон, а підготовку до гастролей перервав початок війни. Марія Литвиненко-Вольгемут разом з колективом театру виїжджають до Уфи, а потім до Іркутська. У 1945 році, після повернення театру до Києва, колектив відновив свої кращі довоєнні постановки.

Ярославна.
«Князь Ігор» Бородіна

Почесне місце у концертному репертуарі (понад 200 пісень) займала українська народна пісня. З винятковою любов'ю і натхненням виконувала артистка твори народно-пісенної лірики, активно популяризуючи і пропагуючи українську пісню в масах. Всю силу і багатство свого таланту Марія Литвиненко-Вольгемут віддавала своєму народові.

«Я дочка свого народу. Мистецтво я люблю більше всього на світі, все життя віддала сцені. Сьогодні я ще раз бачу і чую, що мій народ оцінив і віддячив мені, і я щаслива, що можу продовжувати служити йому!»

Чимало пісень-дуетів було в репертуарі виконавиці, які вона співала зі своїм постійним партнером Іваном Паторжинським. Їхні виступи завжди ставали своєрідними вокальними картинками – чи то ліричними, чи то жанрово-побутовими, чи то яскраво комедійними. І хоч манера звукотворення й самі тембри голосів

Ліза. «Пікова дама»
Чайковського

артистів були досить різними, в їхньому виконанні відчувалася любов і повага до рідного слова. Вони немов доповнювали один одного – так гармонійно зливалися їхні голоси.

Понад двадцять років життя Марія Іванівна віддала педагогічній роботі в Київській консерваторії (тепер Національна музична академія України), передаючи свій великий творчий досвід молодим співакам. І сьогодні самобутні вокальні традиції співачки живуть в творчості її учнів, в мистецтві багатьох майстрів оперної сцени.

Навесні 1953 року співачка востаннє вийшла на рідну київську оперну сцену з партією Одарки в «Запорожці за Дунаєм». Символічно, що цією оперою в партії молодій Оксани співачка починала свій творчий шлях на професійній сцені, а завершила свою тривалу і плідну сценічну долю літньою і огрядною Одаркою. У тому ж 1953 році М. Литвиненко-Вольгемут разом з Паторжинським зняли у повнометражному фільмі-опері «Запорожець за Дунаєм», створеному на Київській кіностудії імені О. Довженка. Це була перша кольорова кіноопера. Незважаючи на те, що в період зйомок «Запорожця за Дунаєм» співачка вже була тяжко хвора, для всіх учасників стала прикладом творчої самовідданості, дисциплінованості і надзвичайної скромності. Фільм мав великий успіх, це був триумф яскравого мистецтва українських корифеїв оперного співу.

Навесні 1966 року, незадовго до смерті, тяжко хвора Марія Литвиненко-Вольгемут лежала в лікарні. І тут по радіо почали транслювати арії в її виконанні. Медсестра кинулася до її палати вимкнути приймач, щоб літня співачка не розхвилювалася. Та коли зайшла, на обличчі Марії Іванівни застала усмішку. Вона попросила залишити передачу.

Я нітрохи не сумую. Я встигла зіграти все, що хотіла.

3 квітня 1966 року завершився життєвий шлях видатної співачки.

Соломія Крушельницька

*«... Без праці жити не можу,
... без страху торую собі дорогу в театр!»*

Соломія Крушельницька

Її голос звучав по усьому світі, її запрошували найпрестижніші театри світу, і скрізь був тріумф. Мілан, Рим, Париж, Неаполь, Мадрид, Лісабон, Варшава, Петербург – присуджували їй золоті корони й вінки. Найбільші сцени світу із задоволенням її приймали, і виступи проходили з аншлагами. Світова преса писала:

«Голос Соломії найкрасивіший з тих, що коли-небудь чули люди».

Я італійська співачка – за природою здібностей, по методу, по вибору, по захопленню». Але потім обов'язково додавала: «Я родом з галицького Поділля». І майже завжди закінчувала свій концерт українськими піснями.

Детальніше з життям та творчістю видатної співачки можна ознайомитися з віртуальної презентації на сайті нашої Бібліотеки **«Зірка на ім'я Соломія»**.

Квітка Цісік

*Я мріяла, що в Україні мене почують
Квітка Цісік*

Її пісень ніколи не підсилювала потужна техніка, не супроводжував оглушливий оркестр, вони не звучали під фонограму. Квітка – одна з небагатьох українських співачок, які робили не «сировину» чи проекти-одноденки, а пісню, яку належить співати, а не «виконувати» чи «показувати». Унікальний тембр співачки, її напрочуд елегантна манера виконання, бездоганна мова полонили й мільйони українців.

За оцінками музикознавців, голос Квітки мав неймовірний вокальний тембр, у якому виділявся особливий, дзвінковий обертон, притаманний лише сопрановій колоратурі.

Про життя та творчість чарівної Квітки Цісік можна дізнатися з віртуальної бесіди на сайті НТБ ВНТУ **«Українське серце співучої КАСЕУ»**.

Без перебільшення і з гордістю можна констатувати, що про жінку-українку в світі ходять легенди. Українки протягом багатьох століть керували державами, ставали королевами, впливали на політику великих держав, надихали на подвиги і робили наукові відкриття. Ці жінки з'являлися на полотнах всесвітньо відомих художників і створювали відомі полотна своїми руками. Вони, виступали на світових сценах, відкривали школи і писали книжки. Історія кожної – особлива. Вони жили у різний час, але всіх їх об'єднувала любов до України і сильний дух. Нам є ким пишатися, ким захоплюватися і на кого рівнятися!

Джерела із фондів НЛІБ

- Артемчук, І. Заньковецька М. К. / І. Артемчук // Український театр. – 2005. – № 6.
- Врублевська, В. Соломія Крушельницька : роман-біографія / В. Врублевська ; передм. О. Гончара. – Київ : Дніпро, 1986. – 358 с.
- Зубеляк, М. Соломія Крушельницька в Аргентині / М. Зубеляк // Музика. – 2015. – № 1-2. – С. 49-52.
- Кушка, Н. Музична Вінниця : музичні події від перших згадок до середини ХХ століття. Музиканти і меломани, театр і театрали. Мистецькі смаки та уподобання, види і форми музикування вінничан. / Н. Кушка ; Вінниц. іст. т-во ; Вінниц. коледж культури і мистецтв ім. М. Д. Леонтовича. – Вінниця : Вінниц. міська друкарня, 2020. – 480 с.
- Пільгук, І. Марія Заньковецька: роман / І. Пільгук. – Київ : Рад. письменник, 1978. – 331 с.
- Українки в історії / за ред. В. Борисенко. – Київ : Либідь, 2004. – 328 с.
- Шевякова, К. Марія Заньковецька і музика / К. Шевякова // Музика. – 2005. – № 6. – С.30-31.

Використані електронні джерела

Білавич Данута 1896 рік в житті Соломії Крушельницької [Електронний ресурс] / Д. Білавич // Фотографії старого Львова : вебсайт. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/1896-rik-v-zhytti-solomiji-krushelnytskoji/>. – Дата перегляду: 27.03.23. – Назва з екрану.

Відома оперна співачка й викладачка вокалу: ким була Марія Литвиненко-Вольгемут [Електронний ресурс] // Вежа : вебсайт. – Режим доступу : <https://vezha.ua/vidoma-operna-spivachka-j-vykladachka-vokalu-kym-bula-mariya-lytvynenko-volgemut/>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Гончарук Оксана Соломія Крушельницька: Україна відзначила 150-річчя «ідеальної співачки» [Електронний ресурс] / О. Гончарук // Львівська Національна опера : вебсайт. – Режим доступу : <https://opera.lviv.ua/solomiya-krushelnitska-ukrayina-vidznachyla-150-richchya-idealnoyi-spivachky/>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Крушельницька. Найчарівніша Баттерфляй [Електронний ресурс] // Експресо : вебсайт. – Режим доступу : <https://espresso.tv/>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Крушельницька Соломія Амвросіївна [Електронний ресурс] // Енциклопедія сучасної України : вебсайт. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-219>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Лешнівська Ірина Марія Заньковецька, або сорок років триумфу [Електронний ресурс] / І. Лешнівська // Фотографії старого Львова : вебсайт. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/mariia-zankovetska-abo-sorok-rokiv-triumfu/>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Марія Заньковецька – безсмертна зірка українського театру [Електронний ресурс] // Український інтерес: вебсайт. – Режим доступу : <https://uain.press/blogs/1066551-1066551>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Марія Заньковецька – легенда українського театру (До Міжнародного дня театру) [Електронний ресурс] // UKR.md : вебсайт. – Режим доступу : <https://ukr.md/2020/03/mariya-zankoveczka-legenda-ukra%D1%97nskogo-teatru-do-mizhnarodnogo-dnya-teatru/>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Ми з України: Марія Заньковецька – королева українського театру й не тільки [Електронний ресурс] // VOGUE – вебсайт. – Режим доступу : <https://vogue.ua/article/voguewoman.html>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Соломія Крушельницька: «чарівна Баттерфляй», яка врятувала Пуччіні і не врятувалася від «владі совєтов» [Електронний ресурс] // Українки : вебсайт. – Режим доступу : <https://ukrainky.com.ua/solomiya-krushelnyczka-charivna-batterflyaj-yaka-vryatuvava-puchchini-i-ne-vryatuvavasya-vid-vlasti-sovyetov/>. Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Тетяна Швачко Марія Литвиненко-Вольгемут – корифейка української опери [Електронний ресурс] / Т. Швачко // Музика: український інтернет-журнал : вебсайт. – Режим доступу: <http://mus.art.co.ua/mariia-lytvynenko-volhemut-koryfeuka-ukrainskoi-opery/>. – Дата перегляду: 09.03.23. – Назва з екрана.

Дякуємо за увагу!

Матеріал збрала й впорядкувала Васюта С. О.,
провідний бібліотекар
відділу обслуговування Науково-технічної бібліотеки
Вінницького національного технічного університету

library@vntu.edu.ua

Вінниця 2023